

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Чиж Олександр Федорівни

«Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Чиж Олександр Федорівни присвячена теоретико-емпіричному дослідженню креативності як психологічного чинника розвитку самодостатності особистості раннього дорослого віку. Звернення до цієї теми є цілком доречним і соціально зумовленим. Повномасштабна війна, хронічний стрес, невизначеність і необхідність самостійно конструювати власний життєвий шлях в умовах суспільних трансформацій – усе це формує запит на дослідження внутрішніх психологічних ресурсів особистості, що забезпечують стійкість та автономність.

Самодостатність як здатність спиратися на власні ціннісно-сміслові орієнтири, зберігати внутрішню цілісність і суб'єктну позицію набуває особливої значущості саме у дорослому віці – коли людина стикається з необхідністю поєднувати численні соціальні ролі та самостійно приймати значущі рішення. Взаємозв'язок між самодостатністю і креативністю – як ресурсом гнучкого мислення, породження альтернатив і переосмислення досвіду – залишається недостатньо вивченим у вітчизняній психологічній науці, що й обумовлює актуальність обраної проблематики. Вважаємо тему дисертаційного дослідження актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірах.

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та експериментальних). Погоджуємося з тим, що наукова новизна результатів дисертації Чиж О. Ф. полягає, насамперед, у тому, що:

1) вперше у вітчизняній психологічній науці здійснено комплексне теоретичне обґрунтування і проведено емпіричне дослідження креативності як психологічного чинника розвитку самодостатності особистості раннього дорослого віку;

2) запропоновано авторське визначення самодостатності як інтегративної психологічної характеристики дорослої особистості, що охоплює аксіологічний, суб'єктний і ресурсно-адаптаційний компоненти, та визначено критерії й показники їх розвитку;

3) розроблено структурну модель розвитку самодостатності особистості, у якій креативність розглядається як чинник активізації внутрішніх ресурсів, посилення суб'єктної активності та розширення ціннісно-сміслового простору;

4) на основі кореляційного аналізу встановлено статистично значущі позитивні взаємозв'язки між показниками дивергентного мислення (ТТСТ) та

особистісної креативності (САТ) і характеристиками усіх трьох компонентів самодостатності ($p \leq 0,01$);

5) розроблено та апробовано психологічну програму розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності, ефективність якої підтверджено у формувальному експерименті.

Усі окреслені аспекти наукової новизни логічно вписуються у запропонований і обґрунтований авторкою особистісно-ресурсний підхід до розуміння самодостатності.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретична значущість дисертаційного дослідження пов'язана з подальшим розвитком психологічного розуміння феномену самодостатності особистості: уточненням його змісту, структури та чинників розвитку у ранньому дорослому віці. Важливим теоретичним здобутком авторки вважаємо систематизацію наукових підходів до розуміння самодостатності в межах філософської, гуманістичної, суб'єктно-діяльній та особистісно-ресурсної традицій, а також обґрунтування трикомпонентної структури цього феномену.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає, насамперед, у розробці та успішній апробації психологічної програми розвитку самодостатності засобами актуалізації креативності. Програма обсягом 45 годин (15 занять, три тематичні блоки) апробована на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова та громадської організації «Дівчата» (м. Київ). Результати формуального експерименту засвідчили позитивну динаміку показників самодостатності та креативності в учасників експериментальної групи ($n = 32$) порівняно з контрольною ($n = 30$). Розроблені методичні рекомендації для психологів і викладачів можуть бути впроваджені у практику психологічного супроводу осіб раннього дорослого віку, у програмах особистісного розвитку та психосоціальної підтримки.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Як відомо, у будь-якій науці основними методами є спостереження та експеримент. В дослідженні використана класична схема констатувального та формуального експерименту з двома групами – експериментальною та контрольною, а також з двома вимірювальними зрізами – до та після реалізації психологічної програми впливу.

Належна наукова обґрунтованість результатів дисертації забезпечується також системним теоретичним аналізом вітчизняних і зарубіжних наукових джерел (понад 230 позицій), застосуванням відповідного теоретико-методологічного апарату та валідного, надійного, апробованого емпіричного інструментарію: Тесту Торренса (ТТСТ), Шкали загальної самоефективності (R. Schwarzer, M. Jerusalem), Шкали самоповаги Розенберга, Шкали життєстійкості Коннора–Девідсона, Опитувальника особистісної здійсненності та Опитувальника психологічної ресурсності (О. Штепа), підшкали креативності САТ, а також Тест-опитувальника структурних компонентів самодостатності (О. Білошицька). Для статистичної обробки

даних застосовано методи описової статистики, кореляційний аналіз (t Пірсона, коефіцієнт Спірмена), U -критерій Манна–Уїтні, критерій Вілкоксона, χ^2 -критерій Пірсона, а також оцінку надійності за α -коефіцієнтом Кронбаха. Обробка здійснювалась у SPSS Statistics 21.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота має 4 основних завдання, які послідовно реалізуються у трьох розділах дисертації. Зміст дисертації дає змогу стверджувати, що Чиж Олександра Федорівна належною мірою оволоділа методологією наукового пошуку, демонструючи самостійність і критичність мислення, здатність до теоретичного узагальнення та побудови авторських конструктів.

Авторка коректно визначає об'єкт, предмет, мету та гіпотезу дослідження, логічно обґрунтовує теоретико-методологічне підґрунтя, обирає адекватний психодіагностичний інструментарій, здійснює статистично коректну обробку даних і формулює обґрунтовані висновки. Розроблена структурна модель і психологічна програма свідчать про здатність здобувачки до практичного застосування наукових результатів.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дослідження знайшли своє відображення у 4 наукових статтях у вітчизняних фахових виданнях, включених до категорії «Б», та апробовані у доповідях на 9 науково-практичних конференціях різного рівня (всеукраїнських та міжнародних). Тематика публікацій відповідає предмету дисертаційного дослідження. Вважаємо, що рівень апробації результатів є достатнім для дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Водночас зазначимо, що відсутність публікацій у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах (Scopus, Web of Science), дещо обмежує міжнародну видимість отриманих наукових результатів. Рекомендуємо здобувачці у подальшій науковій роботі прагнути до публікацій у міжнародно визнаних фахових виданнях.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація належно логічно структурована і містить усі необхідні складові: вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел (понад 230 найменувань, у тому числі іноземномовні) та додатки. Загальний обсяг дисертації – 215 сторінок. Оформлення відповідає встановленим вимогам.

У першому розділі здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз феноменів самодостатності та креативності у контексті психологічних підходів – філософського, гуманістичного, суб'єктно-діяльнісного та особистісно-ресурсного. Другий розділ містить опис організації та методів емпіричного дослідження, характеристику вибірки й аналіз результатів констатувального етапу. У третьому розділі обґрунтовано структурну модель, представлено зміст і результати апробації психологічної програми та сформульовано методичні рекомендації.

Дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Ретельний аналіз змісту дисертації та наукових публікацій підтверджує, що використання ідей та текстів інших авторів супроводжується належними покликаннями на відповідні першоджерела. Запозичення оформлені коректно. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації даних не виявлено. Авторка дотримується принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Робота стимулює до наукової дискусії та висловлення окремих зауважень як, зокрема, імовірних перспектив щодо подальших теоретичних та емпіричних досліджень:

1. У дисертації в різних місцях фігурують дві різні цифри стосовно обсягу вибірки: 162 особи як загальна кількість учасників дослідження та 62 особи ($EG = 32$, $KG = 30$), залучені до формувального експерименту. Ми розуміємо, що констатувальний і формувальний етапи можуть передбачати різний склад учасників, однак у тексті дисертації цей момент, на нашу думку, недостатньо чітко пояснюється: не вказано, чому решта 100 осіб не увійшла до жодної з експериментальних груп і яким чином відбувався відбір. У майбутньому хотілося б бачити більш прозорий опис дизайну формувального експерименту та критеріїв формування груп.

2. Збір емпіричних даних здійснювався переважно дистанційно – через онлайн-платформу Google Forms та соціальні мережі. На нашу думку, такий спосіб рекрутингу учасників потенційно формує вибірку із систематичним зміщенням у бік осіб з вищим рівнем психологічної активності та зацікавленості у саморозвитку. Цей методологічний аспект у тексті роботи не рефлексується. Як, на думку авторки, це могло вплинути на отримані результати і яким чином можна було б контролювати цей ефект у подальших дослідженнях?

3. У дисертації закономірно фігурує ключове твердження: креативність є чинником розвитку самодостатності. З одного боку, кореляційний аналіз переконливо засвідчує наявність статистично значущих позитивних зв'язків між відповідними показниками. З іншого боку, кореляція, як відомо, не встановлює напрямку впливу і не виключає зворотного або взаємного зв'язку. Тому постає питання: яким теоретичним або методологічним шляхом авторка обґрунтовує саме чинниковий, а не кореляційний характер описуваного зв'язку між креативністю і самодостатністю?

4. Результати формувального експерименту, зафіксовані і описані у третьому розділі, засвідчують позитивну динаміку показників самодостатності та креативності в учасників експериментальної групи. Водночас у тексті не наведено показників величини ефекту, зокрема d Коена або η^2 , що ускладнює оцінку практичної, а не лише статистичної значущості виявлених змін. Як зазначають провідні методологи, статистична значущість і практична вагомість результату – не одне й те саме. Чи розраховувалися у дослідженні подібні показники і, якщо так, якими виявилися їх значення?

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Висловлені вище зауваження і дискусійні положення істотною мірою не зменшують загалом позитивної оцінки дисертації як самостійного, цілісного, завершеного наукового дослідження. Чиж Олександра Федорівна виявляє належний рівень теоретичних знань у галузі психології особистості, психології дорослості та психології творчості, сформовані уміння й навички наукового пошуку, здатність до теоретичного моделювання та організації емпіричного дослідження, належні фахові компетентності здобувача наукового ступеня.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Отже, як дисертація, так і оприлюднені за її результатами наукові публікації відповідають спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Робота виконана з дотриманням правил академічної доброчесності та згідно з усіма вимогами «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор Чиж Олександра Федорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

17 квітня 2026 р.

Handwritten signature in blue ink.

ПІДПИС: **НІКОЛАЄВ**
Засвідчую:
Нач. ВК *Аліна Стамасенко*